

Klimatet och välfärden – mot en ny svensk modell

Staffan Laestadius, Boréa bokförlag, 2013

Hur ska samhället ställas om för att bli hållbart och undvika en oviss framtid med ett skenande klimat? Staffan Laestadius, professor i industriell utveckling vid Kungliga tekniska högskolan, vill i denna bok formulera ett svar baserat på kunskaper om historiska industriella omstruktureringar samt en ekonomisk teori huvudsakligen baserad på uppdateringar av John Maynard Keynes grundläggande idéer om modern statskapitalism.

Boken är skriven i en akademisk ton men är givande för alla: såväl industriledare, företagare och politiker, som för vanliga dödliga medborgare.

Ett kort svar på "Hur ställa om?" är genom en dynamisk process av individer i sina roller som företagare, investerare, politiker, löntagare och konsumenter inom det existerande ekonomiska/politiska systemet. Processen är redan igång i mindre skala, men tar riktig fart när politiker på bred front satsar högre och ökande priser på energi och koldioxidutsläpp. Politiker skapar därigenom nya spelregler för det ekonomiska livet i form av skatter, policy och regleringar. Därefter agerar vi i våra roller i ett demokratiskt och kapitalistiskt samhälle, anpassar oss till nya priser och ändrade förhållanden, och livet går vidare.

Staffan Laestadius ser framför sig en fördubbling av energipriserna, dock inte över en natt. Vinnare och förlorare blir det, och förlorarna måste få viss kompensation via temporära stöd. Processen tar flera decennier i anspråk och måste hela tiden styras, följas upp och justeras i takt med att världen förändras. De som är rädda för högre skatter lugnas med att de nya skatterna ska ingå i ett paket där det totala skattetrycket inte behöver ändras (bokens kapitel 9 ger en utförlig diskussion av skatter och politiska styrmedel). Således är skatteväxling viktig: Högre skatter på energi och koldioxid (och eventuellt annat) motsvaras av lägre skatter på arbete och till exempel minskande subventioner till förnybar energi (förnybar energi blir lönsam när fossilenergi beskattas för de olägenheter den orsakar).

Samtidigt sticker han inte under stol med att vårt dagliga liv blir mycket annorlunda med höga energipriser. Framförallt blir flyg mycket dyrare, kanske åter den lyx det var före lågprisbolagens tillkomst, och att åka bil blir för många ett för dyrt alternativ till kollektivtrafik. Staffan Laestadius beskriver inte framtiden i detalj. Den, menar han, är komplex och resultatet av människans agerande i sin egenskap av innovatör och social varelse. Han koncentrerar sig i stället på utformningen av styrmedlen som leder oss bort från kolberoendet och mot hållbarhet. Många böcker om klimat- och miljöhot talar om behovet av ett nytt ekonomiskt system, utan att visa på hur ett kommer till stånd. Laestadius forskar just på industriella processer och hur dessa ser ut och drivs framåt.

Laestadius utgångspunkt är tvågradersmålet, vilket kräver en sänkning av koldioxidutsläpp till nära noll vid seklets slut. I stället för ett myller av år och siffror som ingen kommer ihåg, lägger han upp en mycket pedagogisk plan: koldioxidutsläppen ska halveras till 2030, halveras igen till 2050 och sedan halveras igen till låt oss säga 2080. I runda tal innebär dessa delmål en årlig sänkning på 5-7 procent, vilket säger att detta är en stor förändring för produktionssystemen och för samhället i övrigt.

Hur kan dessa stora sänkningar se ut i verkligheten? I en inledande diskussion om vårt fossilberoende i kapitel 3 föreslår Laestadius följande breda strategi: De ovan nämnda tre nödvändiga halveringar i tiden kan inom varje sektor genomföras som 1) en halvering av aktivitetsnivån (t ex en halvering av bilåkandet), 2) en halvering av energiåtgången (dvs ökad energieffektivitet t ex halvering av bilarnas bränsletörst per mil) och 3) en halvering

av fossilbränsleanvändningen (t ex hälften av bilparken ersätts med elbilar som kör på fossilfri el). Här ser vi att omställningen innebär stora investeringar i nya energieffektiva maskiner, fabriker, bilar, lastbilsparker och nya anläggningar för produktion av fossilfri energi som ska ersätta oljan.

Bland bokens starkaste bidrag är omvandlingens strukturperspektiv. Här tas i tur och ordning några av Sveriges största industrier upp, men speciellt exportindustrier som är baserade på inhemska naturrävaror, det vill säga industrier som ger oss pengar att importera allt det goda vi vill ha från andra länder. Till att börja med beskriver Laestadius hur energiproduktion i Sverige under lång tid styrts politiskt av idén att man ska förse den energiintensiva svenska industrin med billig el. Denna kallas för tillförseldoktrinen. Han menar att detta är förlegat och att Sverige bör se energi som en exportvara och källa till inkomster. Svensk energiproduktion redan till stora delar är fossilfria och detta ger oss möjligheter till stora vinster i framtiden när energipriserna i omvärlden raskt stiger. Med detta synsätt blir förnybar energiproduktion en tillväxtindustri som skapar jobb i Sverige.

Flyget ska minska vilket sannolikt innebär att "merparten av inrikesflyget avvecklas" på sikt och ersätts av framförallt järnvägstrafik. Järnvägstrafiken ska öka i en takt av 4-5 procent, vilket inte är någon större utmaning. Privatbilism ska minska med 20 procent till 2030 och över tid halveras, med övergång till kollektivtrafik primärt i tätortsområden. För att klara en fördubblad kollektiv- och järnvägstrafik 2030 krävs stora investeringar i infrastruktur. Vägarna kan man däremot sluta att bygga ut — de behövs helt enkelt inte vid en halverad personbilstrafik.

En intressant slutsats som inte alla lär instämna i är att detta kommer att driva på avfolkningen i glesbygden, då tätorter kan erbjuda kollektivtransport och servicenäringar till lägre energi- och koldioxidkostnad. En undran är om alla kostnader för transporten av maten till städerna samt återtillförseln till åkrarna av stadens fosfor och kväve har tagits med?

Med högt pris på energi kommer såväl stål som betong att delvis överges i byggsektorn till förmån för trästrukturer (höghus, broar, även vindmölletorn). Sveriges malm- och stålindustrier kan klara sig genom satsning på specialstål som rostfritt, vilket inte behöver minska i lika hög grad. Trä- och biomassaindustrin väntas växa vid höga energipriser. Men svensk biomassa bör inte i första hand eldas upp utan användas till trästrukturer i exempelvis hus. Träkemisk industri kan expandera för att ersätta textilier i bomull (vatten- och energikrävande) och förpackningar i plast. Trä kan bli kärnan i ett helt nytt "utvecklingsblock" när bostads/byggsektorn siktar in sig mot att bli närmast oljefri. Energieffektivisering i bostäder, med värmepumpar och isolerande fönster, blir ytterligare en tillväxtsektor. Byggsektorn blir expansiv under strukturuomvandlingen.

Översvämningsrisk i t ex Mälaren kan innebära behov av stora ombyggnader av kommunala dagvattensystem. Återtillförseln till åkrarna av stadens fosfor och kväve, när oljabaserad konstgödsel blir för dyr, borde också innebära ombyggda avloppssystem. (Laestadius tar inte upp jordbrukets omställning i sin bok).

Statens investeringar i infrastruktur är avgörande, skapar såväl efterfrågan i industrin som förtroende för den nya inriktningen. Genom morötter kan kommunerna följa efter. När både staten och kommunerna lägger sina stora investeringar och inköp på fossilfrihet och oljeoberoende, så kommer tåget i rullning och alla kreativa krafter kan kliva på.

Sammantaget blir energi och materiel dyrare, och därmed föremål för noggrann hushållning i produktdesign, bruk och återvinning. Laestadius nämner också att vi kan vänta oss billigare kultur. Han nämner inte, men samma slutsats kan dras, att arbetsintensiva delar av skola, vård och omsorg blir billigare.

Ett unikt inslag i boken är analysen av begreppet modernitet. Laestadius vill se modernism som ett resultat av industrialisering med billig energi. Det ger oss en frihet som är grundad inte bara i ett nytt filosofiskt tänkande utan också i en materiell frigörelse som historiskt sett är "ett sidospår: fossilspåret". Vårt postmoderna samhälle är till stor del skapat med rörelsefriheten som bil och flyg skänkt.

När dessa inte längre kan tas för givna så blir vi tvungna att omdefiniera postmodernism och uppfinna en kultur "där välfärden är lika hög som i dag [men] där växthusutsläppen är drastiskt mycket lägre och där människorna upplever incitament att aktivt delta i den omvandlingen" (s. 118). Här sätts fingret på omställningens Akilles häl och förklaringen till varför så lite gjorts hittills och varför mindre utvecklade länder inte går med på att hålla sin utveckling tillbaka. Alla längtar efter ett frihetsideal som kunde förverkligas under det senaste seklet men som inte är realistiskt i detta.

Staffan Laestadius har genom sin välunderbyggda och systematiska analys av samhällets kolberoende samt studier av tidigare strukturella omvandlingar gett en insikt i omställningens struktur, omfång och tidsrymd, med fokus på industri och politik. Läsaren får en klarare och ljusare bild av den praktiska utmaningen.

Likt en läkare skriver författaren ut ett recept på hur vi får till ett hållbart samhälle. Om vi genom vår rösträtt och politikerna genom sitt ledarskap väljer att följa kuren är upp till oss.

Archie Duncanson, Stockholm, oktober 2013

Citat ur *Klimatet och välfärden*:

"Vårt modernitet under de senaste två hundra åren [har] vunnits alltför lättvindigt och på ett teknologiskt sidospår: fossilspåret." s 104

"Den fossilbaserade och energikrävande tillväxten...[har] nått vägs ände." s 87

"Alla fossilbränslerelaterade utsläpp måste bort" s 51

"Flygresan till solstrålar i Sydostasien släpper ut hela den årliga mängd koldioxid som är långsiktigt hållbar för var och en av oss." s 100

"Det måste löna sig på alla plan att vara klimatvänlig för både privata och offentliga aktörer." 144

"Produktionen ...måste ske utan koldioxidutsläpp och med mindre energianvändning." 248

"Vi måste trefalt halvera vårt kolberoende." s 269

"USA, Canada och Australien, ytterligare en halvering." s 270-71.

"...Tillväxt skapar inte resurser att betala problemen med" s 271

"Vi står framför allt inför ett omvandlingsproblem, inte ett tillväxtproblem" s 271

"Vi beger oss ut på resan till den fossilberoende postmoderniteten." s 276

"...en gigantisk omvandling av industri och samhälle...en ödesfråga över partigränser" s 9